A cigányság története – tananyag modulok

Készítette: Cserti Csapó Tibor

Bevezetés – általános információk

A fejlesztett tananyag célja, hogy a felsőoktatásban legyen lehetősége a hallgatóknak interaktív formában megismerni a cigányság történetét.

A moduláris rendszerben felépített tananyag öt darab 90 perces blokkban tervezi a szemináriumi munkát. A tananyag tartalmazza az adott modulra javasolt tevékenységek sorát és a hozzájuk kapcsolódó segédanyagokat, melyek a hallgatók interaktív munkáját segítik.

A feldolgozáshoz a Cigányság története és társadalmi helyzete című ppt diasor ábrái javasoltak. A feldolgozás során használandó mellékletek anyagai és a ppt a PTE BTK NTI Romológia és Nevelészociológia Tanszék honlapján elérhetők és letölthetők. (http://nevtud.btk.pte.hu/menu/21)

Az egyes modulok az RJR modell szerint[1] épülnek fel és kooperatív tanulásszervezéssel[2] valósulnak meg.

A kiegészítő információk (felhasznált irodalom, oktatók számára magyarázó szövegek stb.) a lábjegyzetekben találhatók.

[1] Bárdossy Ildikó – Dudás Margit – Pethıné Nagy Csilla – Priskinné Rizner Erika: A kritikai gondolkodás fejlesztése. Az interaktív és reflektív tanulás lehetőségei. Pécsi Tudományegyetem, Pécs – Budapest, 172–174.

[2] Arató Ferenc-Varga Aranka (2012): Együtt-tanulók kézikönyve. (3., bővített kiadás) Mozaik Kiadó, Szeged 167.

1. A modul tartalmi célja megismerni a cigány népesség eredetét és vándorlásának útvonalát az őshazától Európáig.

Meg kell látniuk a hallgatóknak, hogy bár az indiai eredet, illetve a cigányság Indiától, Perzsián, Örményországon keresztül történő vándorlása tudományos tényekkel jól igazolható, számos feltáratlan kérdés és homályos terület van még a kérdéskörrel kapcsolatban.

Az indiai eredet bizonyítékai három csoportba sorolhatók, az első a nyelvészeti tények köre, amelyek igazolják a romani nyelv rokonságát (szókészlet elemei, hangzóváltozások). Ezek alapján feltételezhető a közös eredet a szanszkrit, a hindi és romani nyelv között. Ezek alapján a romani nyelv - a különböző cigány csoportok által a nagyvilágban legáltalánosabban, bár földrajzilag különböző variánsokban beszélt nyelv - az indoeurópai nyelvcsalád indoárja nagycsoportjának indoárja alcsaládjába sorolható be. De fel kell hívni a hallgatók figyelmét arra is, hogy a közös eredetű nyelv nem jelent feltétlenül genetikai, származástani rokonságot is, hiszen létezik a nyelvcsere jelensége is, a történelem során számos példa van arra, hogy népcsoportok fokozatos nyelvi asszimiláció során átveszik a környező uralkodó társadalom nyelvét. Többek közt a cigány csoportok közé tartozó beások esetében is ez történt.

A bizonyítékok második csoportja fizikai-antropológiai jellegű. A XX. század első felében elkezdődött antropológiai vizsgálatokon túl a későbbiek során az orvostudomány által igazolt vércsoport egyezések és a legújabb kutatások genetikai vizsgálatai is erősítik az Indiai népekkel való rokonságot.

A harmadik csoportba a történeti feljegyzéseket sorolhatjuk. A feltételezett cigány népcsoport vándorlása során számos forrás emlékezik olyan csoport megjelenéséről, jelenlétéről, illetve továbbmozgásáról az egyes területeken, amelyek azonosíthatók a cigány csoporttal. Ezekkel kapcsolatban azonban meg kell jegyezni, hogy a vándorló cigányoknak írásbelisége nem lévén ezek a források mindig a külső környezet szemüvegén át, a környező társadalom képviselői tollából származnak. A kérdéses nép elnevezései tükrözik, hogy idegen csoport lévén elsősorban külső tulajdonságok, megjelenésük, megélhetési módjaik, foglalkozásaik alapján próbálják beazonosítani őket, s összemoshatják más, már ismert népcsoportok hasonló karaktere révén az elnevezéseket. Az írott források tehát meglehetős bizonytalanságot hordoznak. Fontos azt is kiemelni, hogy a történettudományos érdeklődés csak a XX. század vége felé fordul a cigányság eredetének tényszerű feltárása felé, s korábban leginkább lelkes amatőr kutatók, az ún. naív tudomány képviselői írtak róla, sok mára beidegződéssé vált közlést, egyszerűsítő, a nem teljesen igazolt tényeket is igaznak tekintő mitologikus eredettörténetet megalkotva. A jelenkori történészek tevékenykednek ezeknek a téves ismereteknek a pontosításán.

<u>A megvalósítás lépéssora:</u>

- Ráhangolásul a hallgatók láncfeladattal[3] idéznek fel olyan fogalmakat, kifejezéseket, amelyek eszükbe jutnak a cigány népesség történetével kapcsolatosan.

- Ezután kivetítjük a ppt 2. diáját, s hallgatók megpróbálják értelmezni, magyarázni az állítást: *A történettudomány sokáig történelem nélkülinek tekintette az olyan népeket, mint a cigányság.*[4]

- A jelentésteremtés első lépésében azt kell tisztázni, miért is nehéz a cigányság őstörténetének megismerése. Miért problémásak a források. A hallgatók első csoportja elolvassa és feldolgozza az 1.1. melléklet szövegét, a második csoport az 1.2 melléklet szövegét. A lényeges információkat a táblára/flipchartra… jegyzik fel.

- A hallgatók négyfős csoportjai csoporton belüli mozaikban[5] kapnak szövegrészeket. A négy szövegrész (1.3 – 1.6. melléklet) röviden ismerteti a nyelvészeti vizsgálatok, az antropológiai vizsgálatok, a történeti források és a népelnevezés problémakörét. Az egyéni olvasás és jegyzet után szakértői csoportban[6] közös jegyzet készül a résztémákról. A szakértői munka után mindenki a saját csoporttagjai számára megtanítja az általa feldolgozott tématerületet. A kölcsönös tanítást a szakértői csoportban készített közös jegyzet írásos csoportforgója[7] segíti. Az oktató differenciáltan – csoportról csoportra haladva - támogatja a kiscsoportos tanítást, majd röviden összegzi, rendszerbe helyezi a tanultakat nagycsoportos szinten. Az ellenőrzéshez, rendszerezéshez a tananyaghoz mellékelt ppt diasora használható (ppt 1-6. ábra).

Alternatívaként közös csoportmunkával is feldolgozható az anyagrész: Az első csoport a nyelvészeti bizonyítékokkal kapcsolatban olvas szöveget (1.3. melléklet), a második csoport a genetikai bizonyítékokat vizsgálja meg a szövegek alapján (1.4. melléklet), a harmadik csoport a vándorlás állomásaival kapcsolatos szövegeket elemzi (1.5 . melléklet). Kiegészítő anyagként egy negyedik csoport a népelnevezés problematikáját elemzi az 1.6. melléklet szövegei alapján. A megszerzett információkat egymásnak megtanítva közös jegyzet készül a táblára.

A reflexió során ismét kivetítjük a nyitó diát (ppt 7. ábra) s a tanultak alapján újra értelmezik a hallgatók az állítást.

---

[3] A nagycsoportos szintű megszólalások irányítására alkalmas láncfeladatban kisebb labdát dobálnak egymásnak a nagycsoportban a hallgatók. Akinél van a labda, az mondja a következő fogalmat.

[4] Dupcsik Csaba: A Magyarországi cigányság története. Történelem a cigánykutatások tükrében, 1890-2008. Osiris Kiadó, 2009.

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetisegek/romak/a_magyarorszagi_ciganysag_tortenete/pages/002_egy_tortenelem_nelkuli.htm

[5] A kooperatív tanulásszervezés egyik leggyakrabban használt struktúrája a mozaik. A csoporton belüli mozaik ezen típusában minden csoport ugyanazt a témát kapja. A téma négy részre osztva kerül kiosztásra minden kiscsoport tagjai között.

[6] A szakértői mozaik során az ezt megelőző csoporton belüli mozaikban a különböző csoportokban azonos témán dolgozók egyeztetése, pontosítása történik közös témájukról. Közben készülhet „szakértői jegyzet” közösen.

[7] A kooperatív tanulásszervezés által használt írásos csoportforgó a csoportok közötti strukturált információ-megosztást segíti. A struktúra legfőbb sajátossága, hogy a kiscsoportban mindig annak a témának a tanítása zajlik, amelyik „szakértői jegyzet”-e a kiscsoport asztalán van. A tanítást követően a „szakértői jegyzetek” egy asztallal tovább haladnak körkörösen – így minden csoporthoz minden téma jegyzete eljut.

2. A modul tartalmi célja feldolgozni a cigányság helyzetét a középkori Európa egyes térségeiben.

A téma feldolgozása során rá kell mutatni, hogy

- „a romák betelepülése évszázadokon átnyúló, hosszú folyamat volt;
- a romák már betelepülésükkor heterogén csoportot alkottak, nyelvi és társadalmi szempontból egyaránt;
- magyarországi helyzetük kezdettől fogva igen változatosan alakult, a viszonylag harmonikus beilleszkedéstől a konfliktusos kapcsolatig. Nem igaz az a sztereotípia, amely a romák történetét a folyamatos, rasszista alapú üldöztetés történetének láttatja - de az a napjainkban tért nyerő, ellentétes irányú mítosz sem, amely szerint a legújabb kor kezdetéig ez a viszony problémamentes volt, s az üldöztetés csak ekkor kezdődött.
- végezetül: általában *nem tudatosítjuk, mennyire kevés ismeretünk van* a cigányok *korai* történetéről. A 19-20. századról már nagyságrendekkel többet (bár még így sem eleget) tudunk, s erős a hajlandóság arra, hogy az ekkor megállapított életformaelemeket, szokásokat, megélhetési módokat9 stb. visszavetítsük a múltba mint örök, vagy legalábbis ősi cigány sajátosságokat.” (Dupcsik, 2009)[8]

Ki kell emelni, hogy a 15-16. század időszaka fordulópontot jelent a Nyugat-európai cigány csoportok életében. Az ezt megelőző időszakban viszonylagos tolerancia jellemezte fogadtatásukat, a későbbiekben azonban az egyre fokozódó üldöztetés hatására népes csoportjaik hagyják el a térséget és fordulnak újra Közép-Kelet Európa kevésbé zárt társadalomszerkezetű, nyitottabb, befogadóbb területei felé.

A megvalósítás lépéssora:

- Előzetes (otthoni) feladatként a hallgatók keresnek egy olyan képet, korabeli ábrázolást (papíralapon elhozva), amely a cigányság történelmével kapcsolatos.

- Ráhangoló feladatként a diákok kettős kört[9] alkotva ismerik meg a hozott képeket. A pár egyik tagja felmutatja a saját képét, míg a másik tag szabad asszociációval beszél arról, hogy vajon mit ábrázol, mikor készülhetett, miféle ábrázolást látnak, s hogyan kapcsolódik ez a cigány népesség történelme témához. A kép tulajdonosa kiegészíti az asszociációt saját véleményével.

[8] Dupcsik Csaba: A Magyarországi cigányság története. Történelem a cigánykutatások tükrében, 1890-2008. Osiris Kiadó, 2009.

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetisegek/romak/a_magyarorszagi_ciganysag_tortenete/pages/002_egy_tortenelem_nelkuli.htm

[9] A kettős kör páros tudásmegosztásra alkalmas kooperatív struktúra. Az oktató a nagycsoportot két egyenlő létszámú csoportra osztja. A két csoport két koncentrikus kört alkot (egyik a belső, másik a külső kör lesz). A belső körben állók szembe fordulnak a külső körben állókkal úgy, hogy mindenkivel szemben álljon egy ember. Az így létrejövő párok dolgoznak együtt az oktató által megadott időkeretben. Az idő letelte után az oktató jelet ad, melyre a külső kör tagjai az óra járása irányába lépnek egyet. Az így létrejövő új párok fognak most együttdolgozni. A forgás folytatható a kiindulóponthoz (első pár) való visszaérkezésig ugyanezekkel a lépésekkel, de megszakítható előbb is a rendelkezésre álló idő függvényében.

- A diákok elolvassák a 2.1. sz. melléklet szövegét. Azt értelmezve kigyűjtik a cigány csoportok mozgásának, az egyes területeken való megjelenésüknek az időpontjait, s ezeket felírják a vaktérképre (ppt - 8. ábra). Az ellenőrzéshez felhasználható a ppt 9. ábrája.

- A diákok 2 csoportot alkotva csoportmunkában összegyűjtik és papírra rögzítik azokat a jellemzőket, kifejezéseket, hogyan fogadta a vándorló cigány csoportokat a 15.-16. század fordulóját megelőző, illetve az azt követő időszakban Európa nyugati felének társadalma. A feladat megoldásához a 2.1 és 2.2. sz. melléklet szövegei használhatók. Az első csoport a 2.1., a másik a 2.2. melléklet szövegét használja. A hallgatók kerekasztallal súlyozott cetlikre[10] gyűjtik a jellemzőket.

- Az egyes csoportok kapnak egy-egy állítást a következők közül (2.3 melléklet A-F), s a 2.3. melléklet térképét és adatait elemezve összefüggést keresnek az állítás és a képi információk között. A térképet kivetítve (ppt 15. ábra) megismertetik egymással a leszűrt tanulságokat.

- Az óra színesítésére a mellékelt ppt 10-14. ábrái alkalmasak.

3. A modul tartalmi célja megismerni az abszolutista állam cigánypolitikáját.

Azt kell elmélyíteni a hallgatókban, hogy e rendeletek kíméletlenségét, vagy jószándékát nem lehet napjaink erkölcsi szemüvegén, társadalmi-jogi megközelítésein keresztül megítélni. Mindenkor az adott kor társadalmi, politikai közegéhez kell viszonyítnunk e kontextusba kell helyeznünk. Ezek a szándékok pedig a kormányozhatóság, ellenőrizhetőség, az uralkodó általános fellépése az alattvalók életének jobbítása terén, a központi államhatalom struktúrájának és intézményeinek erősítése.

A megvalósítás lépéssora:

- Ráhangoló feladatként a hallgatókkal felidézzük, milyen előzetes ismereteik vannak a felvilágosult abszolutizmus korszakáról, a centralista állampolitikáról.

- A hallgatók egyénileg elolvassák a 3.1. melléklet szövegegységeit, ez alapján felírják a táblára/flipchart táblára három oszlopba a felvilágosult abszolutizmus korszakának uralkodói

[10] A "kerekasztal" a "szóforgó" írásos változata a kooperatív tanulásszervezésben, melyet gyakran használunk "súlyozott cetlik"-kel együtt. A kerekasztal lényege, hogy az egyéni gyűjtések összegzése kiscsoportos szinten srukturáltan történik. A lépések a következők: az első ember egy dolgot olvas fel az egyéni gyűjtéséből, melyet a tőle jobbra eső ember jegyzetel le – esetünkben egy külön cetlire (súlyozott cetli). Közben a többiek figyelik, hogy szerepel-e náluk az elhangzott dolog, és ha igen, akkor ők azt már nem olvassák fel. A cetlire nem csak a szöveg kerül, hanem számmal az is, hogy hányan írták a kiscsoportban azt a dolgot (ezért súlyozott a cetli). Az egyéni gyűjtésekből a következő dolgot az a személy mondja, aki eddig jegyzetelt, és most ismét a tőle jobbra ülő jegyzetel – ismét jelölve a gondolat csoporton belüli számosságát is. Az új gondolat új cetlire fog kerülni. Addig haladnak körbe egymás után, amig minden egyéni gyűjtés el nem fogy a jegyzetlapokról és rá nem kerül a közös cetlik valamelyikére.

(ppt 16. ábra) által megfogalmazott célokat a cigánysággal szemben: a) kezdetben üldözés, büntetés, később b) letelepítés és c) asszimiláció.

- A hallgatók kapnak egy-egy szövegrészt a 3.2. melléklet rendelkezéseiből, s annak elolvasása, értelmezése után fel kell azt helyezniük a tábla megfelelő oszlopába aszerint, mely cél megvalósításának eszközét látják abban a rendeletben. Alternatívaként közös feldolgozás is elképzelhető a ppt 17., 18. diája segítségével.

- A csoport Disputát[11] folytat a felvilágosult abszolutizmus „cigánypolitikájáról". Először mindenki kihúz egy kártyát, hogy pro vagy kontra érveket kell gyűjtenie a felvilágosult abszolutizmus rendeletei mellett vagy ellen. Egyéni munkában ír le mindenki maximum öt érvet aszerint, hogy pro vagy kontra fog érvelni. Szakértői csoportot (pro és kontra) alkotva a hallgatók kerekasztallal súlyozott cetlikre[12] gyűjtik az érveket. Nagycsoportos vita történik úgy, hogy mindenki a saját súlyozott cetlijét használja fel a megszólaláskor. Az oktató koordinálja a vitát a megszólalások egyenlő arányára való odafigyeléssel. A lépéssort meg lehet ismételni a pro és kontra csoport tagjainak cseréjével.

- A hallgatók kilépőkártyát ragasztanak fel az óra végén egy közös lapra, amelyen százalékosan jelzik, hogy mennyire sikerült pontosítaniuk, kiigazítaniuk és elmélyíteniük az órán a témához kapcsolódó ismereteiket. A kilépőkártyákon a hallgatók kérdéseket, problémákat is megfogalmazhatnak a tanultakkal kapcsolatban, további észrevételeket, megjegyzéseket, javaslatokat is megfogalmazhatnak a tanult tananyagtartalommal és/vagy a feldolgozás módjával kapcsolatban.

4. A modul tartalmi célja megismerni a cigányság helyzetét a XIX. század végének, a XX: század első felének Magyarországán.

Magyarország XIX. század végi ipari, polgári fejlődése ellenére a társadalomban, a gazdaságban, a politikai eszmerendszerekben olyan törésvonalak jelennek meg, amelyek a XX. század első felében meghatározzák a hazai cigány népesség életét és sorsát.

A magyarországi romák helyzete a 19-20. század fordulójától kezdve fokozatosan egyre rosszabb lett. A társadalmi és gazdasági problémákért bűnbakot kereső közvélemény egyik céltáblájává váltak. Az iparosodó országban korabeli megélhetéseikre,

[11] Galambos R. – Grohe A. – Kiss L. – Mikó G. – Takács V. – Vajnai V. (2010. szerk.): Dilemma, Disputa, Demokrácia. Kézikönyv a vitakultúra fejlesztéséhez. DIA, Tatabánya, Alfadat-Press Nyomdaipari Kft., 208.

[12] A "kerekasztal" a "szóforgó" írásos változata a kooperatív tanulásszervezésben, melyet gyakran használunk "súlyozott cetlik"-kel együtt. A kerekasztal lényege, hogy az egyéni gyűjtések összegzése kiscsoportos szinten srukturáltan történik. A lépések a következők: az első ember egy dolgot olvas fel az egyéni gyűjtéséből, melyet a tőle jobbra eső ember jegyzetel le – esetünkben egy külön cetlire (súlyozott cetli). Közben a többiek figyelik, hogy szerepel-e náluk az elhangzott dolog, és ha igen, akkor ők azt már nem olvassák fel. A cetlire nem csak a szöveg kerül, hanem számmal az is, hogy hányan írták a kiscsoportban azt a dolgot (ezért súlyozott a cetli). Az egyéni gyűjtésekből a következő dolgot az a személy mondja, aki eddig jegyzetelt, és most ismét a tőle jobbra ülő jegyzetel – ismét jelölve a gondolat csoporton belüli számosságát is. Az új gondolat új cetlire fog kerülni. Addig haladnak körbe egymás után, amig minden egyéni gyűjtés el nem fogy a jegyzetlapokról és rá nem kerül a közös cetlik valamelyikére.

mesterségeikre egyre kisebb szükség volt, beszűkültek életfeltételeik, egyre többen sodródtak az ellehetetlenedés irányába.

Jellemző, hogy a közvéleményben, de a hivatalos politika szintjén is megjelenik a cigányság és a bűnözés fogalmainak összekapcsolása, illetve a népcsoport életkörülményeinek közegészségügyi problémaként való felvetése és a megoldás sürgetése.

A két világháború közötti Magyarországra a fajelméletek, a német nemzeti szocializmus eszméinek hatása egyre erősebben begyűrűznek és nyomon követhető a megoldási kísérletek radikalizálódása, amely majd a cigánysággal szembeni holokausztban teljesedik ki a II. Világháború alatt.

A megvalósítás lépéssora:

- Előzetes otthoni feladatként a hallgatók egyénileg vagy csoportosan adatokat, anyagokat gyűjtenek az internetről a cigányság holokausztjával kapcsolatban.

- Ráhangoló feladatként vetítsük ki a ppt 19-26. ábráit! Egyenként elemezzük a képeket, milyen élethelyzeteket mutatnak be a 20. század eleji cigányság életkörülményeivel kapcsolatban!

- A táblára[13] felkerül a 20. század első felében a hazai cigány népesség helyzetét befolyásoló négy legfontosabb jellemző folyamat: **A cigányság kriminalizálódása a közvéleményben**, **A munkaerőpiaci kiszorulás és fokozódó munkanélküliség**, **Az új ideológiai irányzatok - szociáldarwinizmus, fajelméletek - hatása**, illetve **A cigányság, mint népegészségügyi probléma megoldásának igénye**. A fogalmak kiemeléséhez a 4. 1. melléklet szövegei használhatók. (ppt 19-26. ábra)

- A 4.2. melléklet olyan szövegeket, idézeteket tartalmaz, amelyek a XX. század első felének hazai sajtójában, országgyűlési felszólalásaiban, tudományos cikkeiben jelentek meg jól tükrözve a korabeli közvélemény cigányokkal kapcsolatos álláspontját. A hallgatók húznak egyet-egyet a szövegekből, majd azt elolvasva kulcsszavakat keresnek a cigánysággal szembeni hozzáállást tükrözve. Mindenki egymás után felolvassa saját szövegét, kiemeli a kulcsszót/kulcsfogalmakat és felírja azt a tábla megfelelő oszlopába, majd a terem egyes sarkaiban az érintett problémakör alapján csoportokba szerveződnek a hallgatók. Minden egyes megszólalással és szövegelemzéssel bővül valamelyik csoport. Amikor az összes szöveg és hallgató elfogyott, közösen meg kéne fogalmazni és a tábla alján nagy betűkkel rögzíteni a fogalmat: Hova vezettek ezek a felvázolt tendenciák, mi lett az egyenes történelmi következményük? - **HOLOKAUSZT**.

- A modult záró reflexió során a diákok egymás elé tárják a holokauszt során a cigányság sorsával kapcsolatban az internetről gyűjtött anyagaikat, ismereteiket. Disputa szerűen reflektálnak egymás gondolataira.[14]

---

[13] Alternatív javaslatként elképzelhető, hogy a hallgatói feladatok megoldásai a táblára rögzítés helyett poszterre is írhatók (így később is elővehetők, vagy éppen – akár hallgatói javaslatok nyomán is – további feladatokkal ki is egészíthetők).

[14] Galambos R. – Grohe A. – Kiss L. – Mikó G. – Takács V. – Vajnai V. (2010. szerk.): Dilemma, Disputa, Demokrácia. Kézikönyv a vitakultúra fejlesztéséhez. DIA, Tatabánya, Alfadat-Press Nyomdaipari Kft., 208.

5. A modul tartalmi célja megismerni a cigányság helyzetét a szocialista Magyarországon.

A pártállami rendszer kiépülésével hivatalosan megszűnt a cigány népességgel szembeni hátrányos megkülönböztetés. A párt a szocialista tábor hivatalos nemzetiségi politikáját magáénak vallva tulajdonképpen a cigányság asszimilációját, a többségi társadalomhoz való alkalmazkodást tűzte ki célul. Ennek a célnak a megvalósítása érdekében indították el az 1961-es párthatározat célkitűzéseit követve a telepfelszámolást, célul tűzték ki a cigány gyerekek beiskolázását és az általános iskola elvégzését. A szocialista gazdaság keretein belüli kötelező foglalkoztatás elve érdekében beterelték a cigány munkaerőt az iparosodó ország gyáraiba, bányáiba, alacsony képzettséget igénylő nehéz fizikai munkaköreibe.

E folyamatok hatására a cigányság jelentős részének életfeltételei emelkedtek, valamelyest közeledtek a társadalom általános viszonyaihoz. A kutatók szerint e a társadalmi átalakulás eredményezte a cigány népességben a II. Világháború utáni évtizedekben lezajló demográfiai fordulatot, a népesség lélekszámának gyors emelkedését.

A megvalósítás lépéssora:

- Előzetes (otthoni) feladatként a hallgatók keresnek egy olyan képet (papíralapon elhozva), amely a cigányság helyzetét ábrázolja a szocialista évtizedekben.

- Ráhangoló feladatként a diákok kettős kört[15] alkotva ismerik meg a hozott képeket. A pár egyik tagja felmutatja a saját képét, míg a másik tag szabad asszociációval beszél arról, hogy vajon mit ábrázol, mikor készülhetett, miféle ábrázolást látnak, s hogyan kapcsolódik ez a cigány népesség történelme témához. A kép tulajdonosa kiegészíti az asszociációt saját véleményével.

Alternatívaként ráhangolódásul a ppt 27-28. ábrája alapján állapítsák meg a hallgatók, mely történelmi korban készültek a képek!

A jelentésteremtés során elsőként a hallgatók megismerik a Demográfiai átmenet elméletét és modelljét (5.1. melléklet), 4 csoportban dolgozzák fel a szöveget a modell 1-4-ig terjedő szakaszaira, annak jellegzetességeire egy-egy csoport fókuszál. Ezután minden csoport ismerteti a modell megfelelő szakaszának jellemzőit, a népesedés folyamatának mutatóit és változásait. (A feldolgozáshoz a ppt 29-30. dia-animációi felhasználhatók.)

A hallgatók csoportokban dolgozzák fel az 5.2, 5.3, 5.4, 5.5. melléklet szövegegységeit a Magyar Szocialista Munkáspárt cigányság helyzetének javítására irányuló állásfoglalásait és célkitűzéseit az 1960-as évtized dokumentumai alapján. A szempont: Milyen célkitűzései

[15] A kettős kör páros tudásmegosztásra alkalmas kooperatív struktúra. Az oktató a nagycsoportot két egyenlő létszámú csoportra osztja. A két csoport két koncentrikus kört alkot (egyik a belső, másik a külső kör lesz). A belső körben állók szembe fordulnak a külső körben állókkal úgy, hogy mindenkivel szemben álljon egy ember. Az így létrejövő párok dolgoznak együtt az oktató által megadott időkeretben. Az idő letelte után az oktató jelet ad, melyre a külső kör tagjai az óra járása irányába lépnek egyet. Az így létrejövő új párok fognak most együttdolgozni. A forgás folytatható a kiindulóponthoz (első pár) való visszaérkezésig ugyanezekkel a lépésekkel, de megszakítható előbb is a rendelkezésre álló idő függvényében.

voltak a pártnak a cigányság helyzetének megjavítására? (**szegregált elkülönülés megszüntetése, foglalkoztatottság javítása, nevelés-iskola, egészségügyi helyzet javítása**) Ezek a célkitűzések felkerülnek a táblára négy oszlop fejléceként. Milyen eszközöket alkalmazott a pártpolitika az egyes célok megvalósítására? A dokumentumokból kigyűjtött beavatkozások felkerülnek a táblára a megfelelő célkitűzés alá.

A mellékletek a pártállásfoglalásokra, helyzetelemzésre, az intézkedések megvalósulására vonatkozó szövegegységeket, illetve az adott tématerület szempontjából releváns adatokat tartalmazó táblázatokat foglalnak magukba.

A hallgatók csoportokban dolgoznak fel egy-egy témát. Az 1. csoport az 5.2. melléklet táblázatait elemzi és magyarázza. *Szempont*: Hogyan kapcsolódnak az 1. sz. táblázat adatai a pártállam telep-felszámolási akciójához? Hogyan hatott a folyamat a többségi lakosság és a cigány népesség kapcsolatai, érintkezése szempontjából? Hogyan változtak a lakásviszonyok a vizsgált évtizedek során a 2. sz. táblázat adatai alapján? Az 1. sz. táblázat adatai milyen összefüggésben állnak a 2. sz. táblázat adataival? Megszűnt-e a korábban a cigány népességre jellemző, a többségi társadalomtól elkülönült letelepedés, területi szegregáció (3. táblázat)? (ppt 31-33. ábra)

A 2. csoport a foglalkoztatottsági mutatókat elemzi az 5.3. melléklet alapján. *Szempont*: Hasonlítsuk össze a roma népesség 1971-es foglalkoztatási mutatóit a teljes népesség hasonló adatával! Milyen összefüggésben van az adat a pártállam teljes foglalkoztatottságra irányuló törekvéseivel? Milyen következménye lehetett a stabil munkahelyeknek a cigány népesség általános életszínvonalát tekintve? Hogyan változott a helyzet a rendszerváltozás után és milyen következménye lett az életszínvonalra? (4-5. táblázat) Milyen összefüggése van a 6. táblázat adatainak a társadalomban továbbra is meglévő hátrányos megkülönböztetés jelenségével? (ppt 34-36. ábra)

A 3. csoport az iskolázottság mutatóinak változását elemzi. (5.4. melléklet) *Szempont*: Hogyan változtak az iskolázottsági mutatók a pártállam törekvéseinek hatására? Hol látszik javulás? Hol vannak a töréspontok a többségi társadalom és a cigányság iskolázottsága közt? Az iskolázottság emelkedése hogyan hat általánosságban a demográfiai magatartásra – házasságkötés átlagos életkora, első gyermek gyermekvállalásának kora, gyermekszám? (5.4. melléklet: 7-8. táblázat, 9-10. ábra) (ppt 37-40. ábra)

A 4. csoport az egészségügyi helyzetet vizsgálja (5.5. melléklet, 11-12. táblázatok). *Szempont*: Hogyan hatott a telepfelszámolás a cigányság és az egészségügy kapcsolatára, a cigány népesség egészségügyi mutatóira? Milyen különbségek fedezhetők fel az ország népessége, a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei népesség, illetve az itt élő cigányság egészségügyi mutatói közt? Milyen összefüggés lehet a területi elhelyezkedés, a gazdasági helyzet és az egészségügyi helyzet közt? (ppt 41-42. ábra)

A szóbeli megoldás után az adott téma bemutató poszterét készítik el közösen egy nagy (flipchart) lapra úgy, hogy a tények, adatok mellett jelenjen meg (esetleg rajzzal) annak az elemzése is. Az oktató differenciáltan – csoportról csoportra haladva - támogatja a kiscsoportos munkát. Az elkészült közös bemutató poszterek felkerülnek a terem falaira és a hallgatók

vegyes csoportokban[16] képtárlátogatással[17] megismerik egymás munkáját. A feldolgozás után egy-egy képviselő kiselőadás formájában bemutatja következtetéseiket.

- Az oktató ezután összefoglalja a pártállami időszak lakhatási politikáját, egészségpolitikáját, oktatáspolitikáját és foglalkoztatás-gazdaságpolitikáját az elhangzottak és további irodalmak alapján.

- A ppt 43. diájának elemzésével a hallgatók megfogalmazzák, hogy a szocializmus évtizedeinek a cigánysággal kapcsolatos pártpolitikája[18], s annak hatására olyan körülmények hatottak a cigányokra, amelyek egy népességnövekedést idéztek elő. Ezek a telepfelszámolás, s a településekre, a többségi népesség közé való betelepítés, melynek hatására közelebb kerültek az egészségügyi ellátórendszerekhez, az oktatási-nevelési intézményekhez. A kötelező foglalkoztatás keretein belül a stabil keresetek, a lakásállomány javulása járultak hozzá a halálozási mutatók csökkenéséhez. *Kérdés*? A demográfiai átmenetének mely szakaszát idézi a 43. ppt ábrán az 1994-2003 közötti szakasz futása? (3. szakaszba való átmenet, csökkenő termékenység, modernizáció, tradíciók oldódása, normaváltás)

- A ppt 44-45. ábrája segítségével igazoljuk, hogy a cigány népesség demográfiai magatartása a XX. század vége felé elkezdi közelíteni a többségi társadalomra jellemző mutatókat![19]

- Mindenki egyénileg készít egy rajzot (szimbólumot) egy saját cetlire, látható méretben, filctollal. A szimbólum azt jelképezi, hogy a készítője számára mi a legfontosabb az órán vizsgált szocialista időszakból a cigányság helyzete szempontjából. Egymás után megszólalva a résztvevők egy mondatban ismertetik a szimbólumot, ami egy közös csoportlapra kerül.

---

[16] A kiscsoportokban összegyűlt tudások megosztására a vegyes csoportokat úgy alakítjuk ki, hogy minden újonnan létrehozott csoportban legyen legalább egy személy minden előző lépésben együttdolgozó csoportból – ezzel biztosítható a mozaik teljessé tétele. Vagyis az előző lépésben együttdolgozó csoportok közül a legkisebb számosságút kell kiválasztanunk, és őket annyi felé küldeni, ahányan vannak, és hozzájuk csatlakozhat a többi csoportokból egy-egy (vagy több) újabb tag.

[17] A kooperatív képtárlátogatás során a hallgatók vegyescsoportban körbejárják a falakra helyezett rajzos szövegeket úgy, hogy mindig az a hallgató mutatja be az éppen látott „képet", aki az előző lépésben dolgozott rajta. A körbejárást is érdemes az oktatónak koordinálni: először minden vegyescsoport odaáll egy képhez, adott időkeretben megbeszéli a látottakat, majd az oktató által megadott jelre az óra járása irányába egy képpel továbbhalad minden csoport. Ez addig megy körbe, míg minden csoport minden képhez eljut.

[18] Majtényi Balázs-Majtényi György: *Romakérdés és állami politikák*
http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetisegek/romak/kisebbsegek_kisebbsege/pages/kk_13_majtenyi.htm

[19] *Irodalom:*
Kemény István-Janky Béla-Lengyel Gabriella: A magyarországi cigányság 1971-2003. MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 2004.

Neményi Mária: Biológia vagy kultúra? Termékenységgel kapcsolatos szerepviselkedések a roma nők körében. in: A cigányok Magyarországon. Magyarország az ezredfordulón - Stratégiai kutatások a Magyar Tudományos Akadémián. MTA Budapest, 1999., pp.103-138.